

Een Schuttersglas voor Wijk V

Koen Kleijn

Het Amsterdam Museum kreeg vorig jaar een zeldzaam achttiende-eeuws schuttersglas in bruikleen, een schenking van het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap. Het glas werd verworven op initiatief van Jacques Bartels, voorzitter van de Commissie Schutterij en Burgerbewapening, met genereuze steun van de Vereniging Rembrandt.

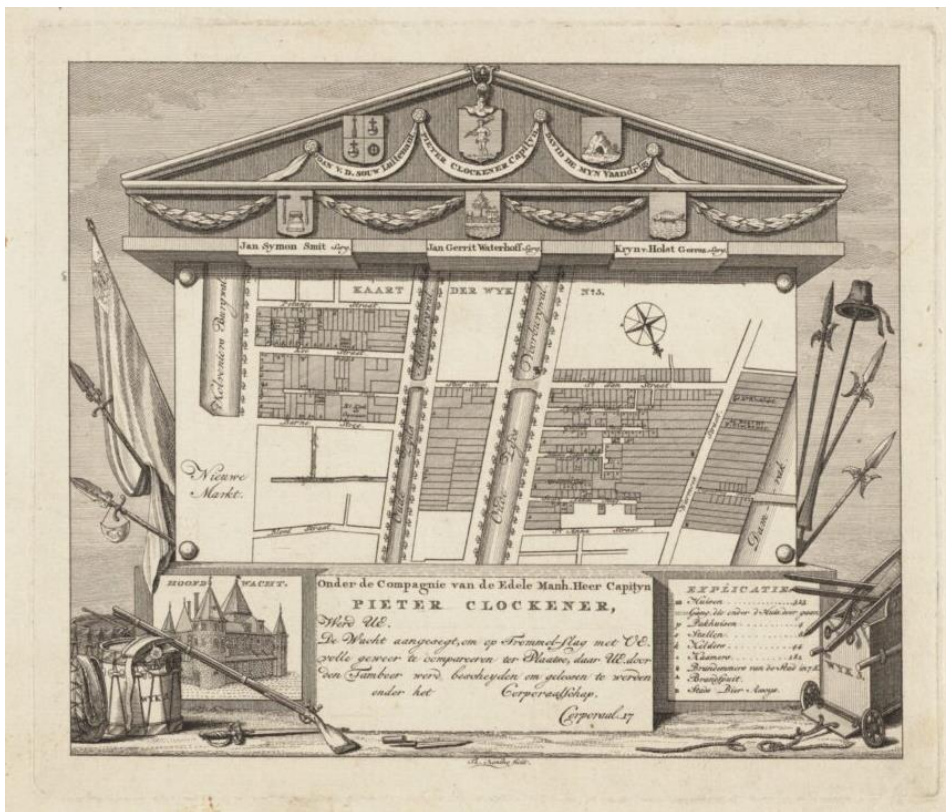
Het is een betrekkelijk eenvoudig glas, van 20 centimeter hoog. De steel bestaat uit twee delen, met een sierlijke opengewerkte draai in het bovenste deel. Het werd gebruikt door de Amsterdamse schutters van Wijk 5, die ermee proostten op de eendracht van hun compagnie. Het is een klein wonder dat het de eeuwen heeft doorstaan, want aan tafel bij de schutterij ging het er vaak ruig aan toe, en de eendracht was soms ver te zoeken.

In de achttiende eeuw was Amsterdam verdeeld in 60 wijken met elk een eigen compagnie schutters: gewone burgers, die beschikten over wapens en die daar op gezette tijden mee oefenden. In geval van oorlog maakten ze deel uit van de verdediging van de stad en bij relletjes en opstootjes traden ze op als een soort Mobiele Eenheid.

De schutterij had ook een sterk sociaal karakter. Na de oefening in de wapenen werd er goed gegeten en gedronken. Op hoogtijdagen haalden de schutters daarbij de ceremoniële kostbaarheden van de compagnie tevoorschijn en dronken met een glas als dit op de saamhorigheid in de wijk en het ‘manhafte’ succes van hun vendel. Zo staat het ook op dit glas gegraveerd: T WEL ZYN VAN WYK 5.

Wijk 5 besloeg een wat vreemd gevormd deel van de oude binnenstad, bepaald niet het rijkste deel van Amsterdam, begrensd door de Kloveniersburgwal, de Bethaniënstraat en de Koestraat, de Stoofsteeg, St. Jacobstraat, St. Annenstraat en Warmoesstraat. Van Wijk 5 zijn twee burgerwachtbriefjes over, waarop de indeling van de wijk te zien is. Op het oudste van die twee staat het huis van de kapitein aangegeven, Pieter Clockener in de Warmoesstraat; als zijn luitenant wordt genoemd Joan van der Souw, als vaandrig David de Mijn en als sergeanten Jan Symon Smit, Jan Gerrit Waterhoff en Krijn van Holst Gersz. Pieter Clockener was in 1748 tot kapitein bevorderd, toen de nieuwe stadhouder Willem IV de schutterij van anti-stadhouderlijke elementen zuiverde. Hij zou bijna veertig jaar in functie blijven en het kan dus niet anders of hij heeft dit schuttersglas herhaaldelijk in handen gehad.

Pieter Clockener was geboren in 1720. Hij werd koopman in baleinen en in 1754 directeur van de Groenlandse Visserij, een organisatie gespecialiseerd in de jacht op de Groenlandse walvis. Clockener trouwde in februari 1746 met Elizabeth Veening (1714?-?), en kreeg met haar twee dochters, Catharina en Adriana. In 1750 kocht hij de helft van het huis 'Het Koelvat' in de Warmoesstraat, met een pakhuis daarachter aan het water. Zijn bedrijf oefende hij uit aan de andere kant van het Damrak; daar kocht hij in 1755 een huis aan de Nieuwendijk tussen de Dirk van Hasseltsteeg en de Kolksteeg dat 'De Drie Koperen Potten' heette; in 1755 hing er 'De Walvisbaard' uit.

In Wijk 5 moet Clockener tot de beter gesitueerden hebben behoord. De lange duur van zijn kapiteinschap doet bovendien vermoeden dat hij een betrouwbaar type was, en er zijn goede aanwijzingen dat hij bij zijn compagnie de wind eronder had. In september 1785, bijvoorbeeld, was een verslaggever van de 'Nederlandsche Courant' aanwezig bij een oefening van de schutters van Wijk 5 onder commando van Clockener op het Stadsveld (tussen het huidige Frederiksplein en de Reguliersgracht: 'Hun vaardigheid, attentie, en al wat meer vereischt word om in den Wapenhandel bekwaam te kunnen worden, doet vertrouwen dat deeze Compagnie, binnen kort, de best gedresseerste zal evenaaren.'

Kort daarna raken Clockener en zijn schutters verwickeld in de roerige politiek van die tijd. In 1784 en 1785 wordt stadhouder Willem V door de Staten van Holland en Westfriesland van de meeste van zijn bevoegdheden ontheven. Om die nederlaag er extra in te wrijven dienen de Amsterdamse patriotten een 'Dank-Adres' in bij de Staten, om de heren te bedanken voor het beknotten van de macht van de Prins. Ze halen voor dat adres in de stad 16.257 handtekeningen op.

De indieners willen vervolgens weten of ze bij hun verzet tegen de Stadhouder ook kunnen rekenen op de schutterij. Op 18 november 1786 beleggen ze een vergadering van de zestig 'Edele Manhafte Heeren Capiteinen' van de stad. 27 kapiteins zijn vóór ondertekening van het Adres, elf zijn tegen, 22 komen niet opdagen.

Pieter Clockener hoort tot degenen die niet willen tekenen. Dat zal niemand verbaasd hebben, want Clockener was een gekende oranjeklant. In 1766 had hij ter gelegenheid van de installatie van dezelfde Stadhouder een 'illuminatie' laten maken voor aan de gevel van zijn huis in de Warmoesstraat, waarop Willem V zittend op een troon te zien was, iets wat in Amsterdam toen al controversieel moet zijn geweest.

Ook binnen de rangen van Clockeners compagnie in Wijk 5 bestond verdeeldheid over het Adres. In de pers werd het vuurtje flink opgestookt. Op 29 november 1786 meldt de Nederlandsche Courant dat 'kwaaddenkenden' de meer eenvoudige Amsterdammers wijsmaken dat ze, als ze tekenen, buiten de stad als soldaten kunnen worden ingezet, of dat ze als ze tekenen drie gulden moeten betalen. Clockener wordt duidelijk tot de 'kwaaddenkenden' gerekend.

Twee weken later publiceert de Nederlandsche Courant een anonieme brief van 'Een Amsterdamse Schutter, uit Wyk 5': 'Eindelijk springt den Aap alhier uit den Mouw!' [...] Thans wordt een ieder gewaar voor wie men zich heeft te wagten - en welken het zyn, op wien men zich kan vertrouwen.' Door niet te tekenen heeft kapitein Clockener zich, volgens de briefschrijver, gevoegd bij de 'Aterlingen', degenen die door elke brave burger 'met veragting kunnen beschouwd worden'. Zijn tweede man, de luitenant van Wijk 5, zou wél zonder bedenkingen hebben getekend; de vaandrig daarentegen weer niet. Eén van de grenadiers van de compagnie zou zich samen met de korporaal

Correlje hebben ingespannen om degenen die nog niet getekend hadden tegen te houden. De briefschrijver smaakt dat 'Myn Heer de Corporaal' dat deed met het oog op 'een nieuwe baleinen tabaksdoos', en ook de grenadier zou op 'eene Genereuse Belooning!!' hebben gerekend. Clockener handelde in baleinen, en dus was de beschuldiging voor iedereen duidelijk. De brief eindigt dreigend: '... een ieder oordeele, wat men van zulk soort van Liederen, in tyd van nood, heeft te wagten, - welke het heil van 't Vaderland gaarne aan hun belang willen opöfferen.'

De ontwikkelingen raken in de zomer van 1787 in een stroomversnelling. Na het incident bij Goejanvervellesluis, waar de vrouw van de Stadhouder door de patriotten wordt tegengehouden, dreigt haar broer, Frederik Wilhelm II, met interventie. De schutterijen in de steden bereiden zich voor op het ergste. De vier Oranjegezinde kolonels van de Amsterdamse schutterij, Bosboom, van Marselis, Warin Anthonisz en Danser Nijman, worden afgezet. Ook voor kapitein Clockener is er geen plaats meer. Op 16 augustus dient hij bij de 'Burger-Krygsraad' zijn ontslag in, na bijna veertig jaar trouwe dienst. Het commando wordt overgenomen door Jacob van Hengel, met zijn broer Dirk als luitenant.

Op 13 september verklaart de Pruisische koning de Republiek de oorlog en valt het land binnen. Amsterdam houdt nog even stand, maar op 10 oktober geeft de stad zich over. De vroedschap wordt gezuiverd, de Krijgsraad wordt ontbonden. De vier ontslagen kolonels en de meeste kapiteins worden in hun functie hersteld, maar Clockener niet: 'De Heeren Kapiteinen Clockener en van Keulen echter, hadden verzogt, dat op hun geen reflectie verder mogt geslagen worden.'

Pieter Clockener is dan immers al bijna zeventig. Hij keert niet meer terug bij zijn compagnie en heeft waarschijnlijk nooit meer met het schuttersglas op 'Het Welzijn van Wijk 5' kunnen toosten. In 1788 verkoopt hij zijn huis in de Warmoesstraat; op 14 mei 1790 overlijdt hij. Hij ligt begraven in de Zuiderkerk.